

Nasze eksponaty: Zabytki z duszą

Niegdyś służące ludziom na co dzień, a potem odłożone, schowane, zapomniane. Przestały być używane ponieważ zastąpiły je lepsze, nowocześniejsze, wydajniejsze. W zbiorach naszego muzeum znajduje się wiele zabytków, których spotkał taki los o niektórych wręcz mówi się, że mają duszę. Dzisiaj przyjrzymy się całej kolekcji niepozornych zabytków jakimi są żelazka z naszej kolekcji. Jeżeli są Państwo ciekawi dlaczego i kiedy zaczęto prasować tkaniny, to gorąco zachęcamy do lektury tego wpisu.

Na zdjęciu żelazko na węgiel. Podobne zabytki znajdują się w muzeum w Lesznie czy Słupsku. Datowanie: XVIII/XX w.

Czym jest prasowanie?

Prasowanie, to wygładzania tkaniny za pomocą wysokiej temperatury i nacisku. Pod wpływem nacisku żelazka rozluźniają się i rozprostowują wiązki w cząstkach polimerów włókna tkaniny.

HISTORIA

Na dzień dzisiejszy nikt nie jest w stanie dokładnie określić, kiedy i dlaczego zaczęto celowo wygładzać ubrania, najstarsze znane dziś źródła na ten temat pochodzą z Chin (od 206 r. p.n.e do 220 r. n.e) i przypadają na panowanie dynastii Han, która uważana jest za złoty okres w chińskiej historii (to właśnie we wspomnianym okresie doszło również do wynalezienia papieru).

Prawdopodobnie wynalezienie żelazka wynikało z potrzeby poprawy komfortu podczas kontaktu skóry z tkaniną, gdyż niektóre tkaniny np. len po wypraniu stają się szorstkie i nieprzyjemne w dotyku. Chińskie żelazko wyglądem przypominało płytki rondel lub patelnię wykonaną w całości z brązu wewnątrz której umieszczano węgiel drzewny. Tego typu żelazka używane były na całym Dalekim Wschodzie, aż do XIX w.

Specyficzną formą prasowania było gładzenie na zimno – w tym celu wykorzystywano kamienie, szklane tłuczki czy prasy. Tego typu przyrządy używane były prawie w całej Europie. Szklane gładziki odkryto w wielu wikingich grobach. Choć archeolodzy odkryli wiele takich przedmiotów (Walia czy Anglia) nie są do końca pewni w jaki sposób się nimi posługiwano.

Pod koniec średniowiecza kowale zaczęli tworzyć z metalu (żelaza – stąd polska nazwa „żelazko”) lub kamienia żelazka płaskie o prostej formie. Składały się one z jednostronnie wygładzonego bloku metalu czy kamienia opatrzonego w rączkę. Tego typu żelazka podgrzewane były na ogniu lub na piecu. Początkowo kute, masywne i dość ciężkie żelazka płytowe wykorzystywano głównie do zaprasowywania szwów w pracowniach krawieckich.

W XVIII wieku większość żelazek płytowych była odlewana z formy i opatrzona nazwą, numerem oznaczającym ciężar oraz nazwą producenta. W tym czasie powstały również pierwsze piece do ich nagrzewania.

Kolejny etap na drodze rozwoju konstrukcji żelazka, to umieszczenie nad „stopą” małego paleniska na węgiel drzewny. Dzięki wspomnianym zmianom można było podtrzymywać żar żelazka bez konieczności odstawiania go na płytę kuchenną. Tego typu żelazka nazywane były kokotkami ze względu na częste dekorowanie ich figurką koguta. Ozdoba służyła, jako poręczny uchwyt do podnoszenia wieczka bez ryzyka oparzenia.

Pomimo udoskonaleń forma żelazka dalej nie była idealna. Bez dostępu powietrza węgle przygasały, wprawdzie niektóre modele posiadały ażurowe otwory wzdłuż stopy, jednak stwarzało to ryzyko pobrudzenia tkaniny.

Wprawdzie na niektórych modelach montowano „komin” umożliwiający cyrkulację powietrza, jednak tego typu żelazka były ciężkie i nieporęczne.

Wynalazek żelazka skrzynkowego (na „duszę”) rozwiązał część wspomnianych wyżej problemów. Żelazka na duszę cieszyły się dużą popularnością wśród mieszczan, gdyż były doskonałe do gładzenia białych rzeczy bez ryzyka ich pobrudzenia. Jednak wciąż forma żelazka nie była idealna, albowiem by utrzymać temperaturę należało posiadać minimum dwie „dusze” (zazwyczaj wykonane z żelaza lub stali, rzadziej z żeliwa) , które były podgrzewane i używane na zmianę.

Istotną zmianą technologiczną było wykorzystanie przeróżnych paliw: denaturatu, karbidu, benzyny, a nawet gazu. Jednak technologicznym przełomem okazało się zastosowanie w XIX elektryczności.

Ciekawostka: W Niemczech, w Zamku Gochsheim znajduje się prawdopodobnie największa w całej Europie kolekcja żelazek (do 1300) z całego świata.

Oprac. A. Galka